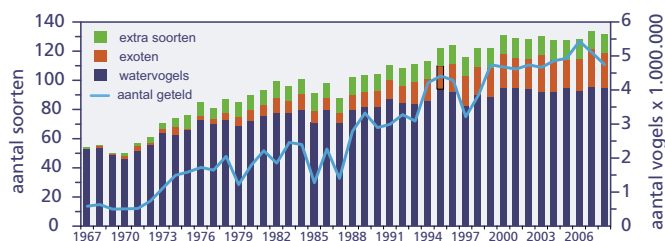

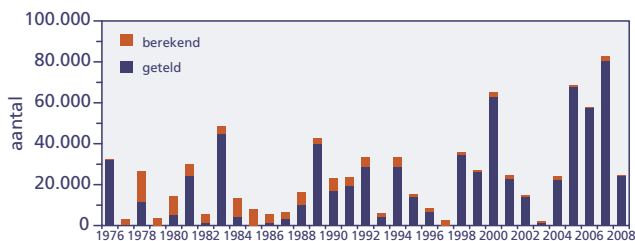
Midwintertelling van watervogels in januari 2008

Kieviten. Foto: Ran Schols

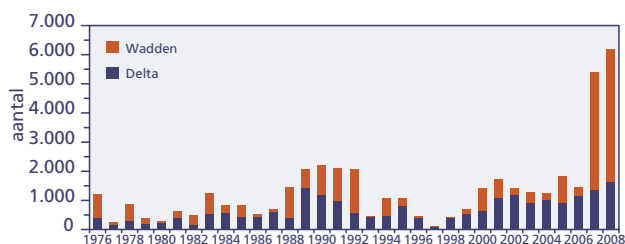
In de periode 11-14 januari 2008 vond de 42e midwintertelling plaats. De laatste in een rij van elf (vrij) zachte winters, want inmiddels hebben zowel de watervogels als de trouwe tellers weer kunnen ervaren hoe het ook alweer was wanneer de meeste wateren geheel bevroren zijn. We zijn dan ook erg benieuwd hoe de telresultaten dit jaar gaan uitvallen. De telling van 2008 leverde nog het langzamerhand vertrouwde beeld op van (bijna) 5 miljoen vogels en een bovengemiddelde temperatuur in januari.

Figuur 1. Aantal waargenomen soorten (balken, linker as) en aantal getelde watervogels (lijn, rechter as) tijdens de midwintertelling.

Figuur 2. Aantal getelde en geschatte (berekend voor niet getelde gebieden) Goudplevieren tijdens de midwintertelling.

Figuur 3. Aantal Kluten in Deltagebied en Waddenzee tijdens de midwintertelling.

Somber weertje

Januari 2008 was de op één na zachtste januarimaand sinds het begin van de regelmatige metingen van het KNMI (op de eerste plaats staat 2007). Meestal gaat zacht weer gepaard met regen, en de langdurige regen op de vrijdag voorafgaand aan het telweekeinde weerhield de meeste tellers ervan om te gaan tellen, slechts 5% van de tellingen werd op deze dag gedaan. Het weer in de rest van de telperiode was beter. Hoewel zwaarbewolkt, was het vrijwel droog en met een matige zuidenwind en 9°C waren de telomstandigheden redelijk. Van ijsbedekking was geen sprake, met 10 vorstdagen halverwege december hadden we het wel gehad met het winterweer in 2007/08.

Hoge en lage aantallen

Het aantal van 5 miljoen getelde watervogels werd dit keer net niet gehaald (figuur 1). De regio's Beneden Rivieren, Grote Rivieren, Utrecht en Noordzeestranden leverden 30-40 % minder vogels op, in het IJsselmeergebied, de Randmeren en Gelderland werden daarentegen 10-30% meer vogels geteld. Naast de 95 inheemse watervogelsoorten werden 24 exoten en 'escapes' genoteerd, en nadat er in 2007 geen enkele IJsgors werd gezien, waren nu ook de 13 extra soorten allemaal van de partij (figuur 1).

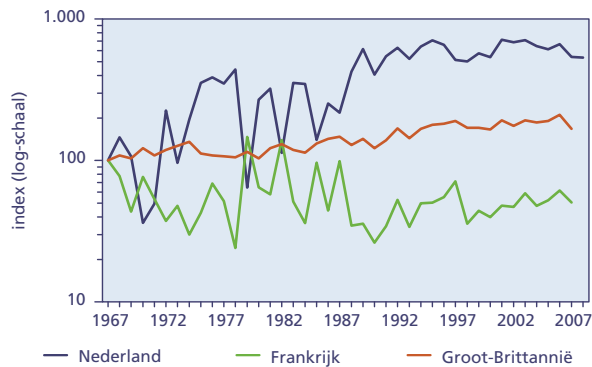
Van de 57 algemene soorten in tabel 1 waren de aantallen bij 15 (26%) vergelijkbaar met het vijfjarig gemiddelde (<10% verandering). Bij 18 soorten (32%) lag het aantal hoger en bij 24 (42%) lager dan gemiddeld. Dit is voor het tweede jaar op rij dat het aantal dalers meer dan 40% bedraagt. De drie grootste dalers in 2008 waren Grote Zaagbek (-61%), Kievit (-51%) en Goudplevier (-46%), alle drie soorten met grillige midwinteraantallen. Bij de Grote Zaagbek hebben de kleine aantallen de tussentijdse opleving rond 2003 (20.600 vogels) geheel weer teniet gedaan. Gezien de milde weersomstan-

digheden is het opvallend dat Kievit en Goudplevier, na de record-aantallen van vorig jaar, zo ver terugvielen (figuur 2). Kennelijk waren zij door de korte vorstperiode in december toch naar zuidelijker oorden vertrokken en nog niet teruggekeerd.

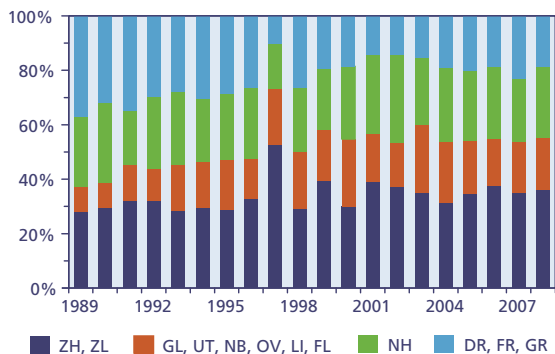
De drie grootste stijgers waren Roodkeelduiker (+447%), Kleine Canadese Gans (+250%) en Kluut (+192%). Het aantal Roodkeelduikers is een beetje een toevalstreffer, omdat deze soort met watervogeltellingen vanaf land slecht te volgen is. Dit keer werden er 1500 gezien boven zee bij Camperduin. Als duikers op zee zitten, zijn ze vanaf het land nauwelijks te tellen, maar ze verraden hun aanwezigheid door in de vroege ochtend langs te vliegen om voor hun nachtelijke verdrifting te corrigeren. Ook vanaf de Waddeneilanden zijn dan vaak honderden duikers waar te nemen. Of er sprake is van een echte toename, blijft onduidelijk. Kleine Canadese Ganzen staan nog niet zo lang als zelfstandige soort op de formuleren, maar het is duidelijk dat ze evenals hun grote neef behoorlijk toenemen. Kluten overwinteren al jarenlang met maximaal 2000 exemplaren in het Deltagebied (59%) en het Waddengebied (41%). In januari 2007 steeg het aantal in het Waddengebied naar maar liefst 4000 exemplaren, in 2008 nog eens overtroffen door een telling van 4542 vogels (figuur 3). Het gros van de 'Wadden' Kluten bevond zich in de Dollard. Of de tendens zich voortzet is nog maar de vraag; in januari 2009 troffen de Dollard-tellers geen enkele Kluut meer aan (J. Prop).

Schaarse soorten

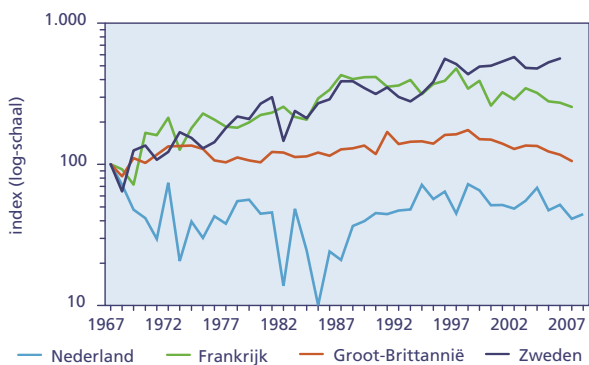
Na vijf magere jaren werden er weer bijna 400 Paarse Strandlopers geteld. Kleine Zilverreiger (346 ex.) en IJsvogel (308) zetten hun opmars voort. Bij de IJsvogel laat een voorlopige berekening voor de midwintertelling van 2009 een halvering van het aantal zien. Dat valt nog mee, maar zoals de naam van de telling al

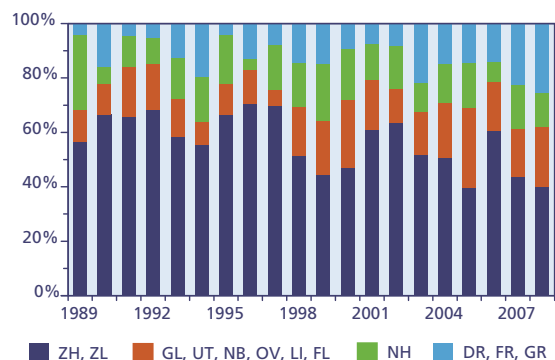
Figuur 4. Trend van de Smient tijdens de midwintertelling in Nederland, Frankrijk en Groot-Brittannië.

Figuur 5. Aandeel Smienten in vier regio's in het noorden, noordwesten, midden/oosten en zuidwesten van Nederland.

Figuur 6. Trend van de Brilduiker tijdens de midwintertelling in Nederland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Zweden.

Figuur 7. Aandeel Brilduikers in vier regio's in Nederland (overeenkomstig fig. 5).

Sneeuwgors op de Waddendijk
in polder Seeryp, 11 oktober 2006.
Foto: Arie Ouwerkerk

aangeeft, hebben ze nog even te gaan tot het voorjaar. Januari 2008 deden de kwelderzangers Strandleeuwerik (480), Frater (810) en Sneeuwgors (822) en IJsgors (5) het wederom slecht, met een halvering ten opzichte van het vijfjarig gemiddelde.

Nationale en internationale trends

Eén van de voornaamste doelen van de midwintertelling is het vaststellen van de internationale populatiegrootte van watervogels. Van 24 soorten zit meer dan 10% van de populatie tijdens de midwintertelling in Nederland, van 4 soorten (Brandgans, Kogans, Kleine Zwaan en Smient) zelfs meer dan 50%: de Nederlandse tellingen spreken dus internationaal hun woordje mee. De Smient behoorde tot de 'dalers' in 2008. Deze afname past in de recente afnemende trend. Sinds 2001 (het jaar met iets meer dan 1 miljoen overwinterende Smienten in Nederland) is het aantal landelijk met 25% gedaald. Het zou natuurlijk kunnen, dat deze vogels met het warmer worden van de winters tegenwoordig noordelijker of oostelijker overwinteren (zoals vaker gesuggereerd). Een aanwijzing in die richting is bijvoorbeeld een toename in Zuid-Zweden (echter: kleine aantallen) en een lichte groei van winteraantallen in Duitsland. Daarentegen is het onwaarschijnlijk dat grote aantallen Smienten uit zuidelijker overwinteringsgebieden tegenwoordig in ons land blijven pleisteren (figuur 4). Er lijkt een duidelijke connectie tussen Nederland en Frankrijk te bestaan. In de strenge winters van 1979, 1982, 1985 en 1987 verdwenen er vogels bij ons, en namen ze in Frankrijk sterk toe. De trend in Groot-Brittannië is veel stabielere dan bij ons en in Frankrijk. Hoewel het in Groot-Brittannië tegenwoordig om zo'n 350.000 Smienten gaat en in Frankrijk eerder om enkele tienduizenden, zou een massale verplaatsing van Nederlandse vogels naar Engeland (en eventueel andersom, bij zachte winters) duidelijk zichtbaar moeten zijn.

Opvallend is dat binnen Nederland, ondanks de reeks zachte winters, geen grote verschuivingen van concentraties overwinterende Smienten plaatsvonden, zo blijkt uit een vergelijking van januaritellingen in verschillende regio's (figuur 5). De recente landelijke afname ten spijt, is het aandeel dat in het noorden en noordoosten van het land overwintert niet gestegen ten opzichte van het zuiden en zuidwesten, zoals verwacht zou worden bij een klimaatgebonden verschuiving. Kennelijk spelen eventuele verschuivingen in winterareal dus vooral op een grotere schaal. Een gedetailleerdere analyse, waarin

ook effecten van veranderingen in jachtdruk worden meegewogen (oprichting jachtvrije reservaten in Denemarken) zou veel inzicht opleveren in eventuele veranderingen in trekstrategie van Smienten.

Dat er veranderingen in trekstrategieën en verkorting van trekwegen spelen blijkt uit verschillende andere voorbeelden. Een recente uitwerking van Leif Nilsson over de Zweedse midwintertellingen in 1967-2006 laat voor vrijwel alle eenden een toename zien, vaak al sinds de jaren zeventig (zie ook http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/index_e.htm). Eén van de opvallendste fenomenen daar is de groei van het aantal Brilduikers (figuur 6). Tot omstreeks 1990 nam hij ook in Frankrijk en Groot-Brittannië toe (in Nederland onduidelijk), in de laatste 10 jaar nemen Brilduikers in alle drie de landen echter af, maar gaat de opwaartse trend in Zweden onverdroten door. Het plaatje binnen Nederland laat een relatief sterke afname zien in Zeeland en Zuid-Holland, voornamelijk de Deltawateren (figuur 7). Het aandeel in de noordelijke provincies is gestegen, hoewel dit de afname in het zuidwesten getalsmatig niet compenseert.

Veel dank

In januari 2008 hebben 1400 tellers meegedaan om de midwintertelling tot een succes te maken. Ook is een grote hoeveelheid tellingen beschikbaar gesteld door instituten en terreinbeheerders. Allen worden hartelijk bedankt voor hun bijdrage. De internationale trends komen uit: LPO-BirdLife France 2008 (International Waterbird Census Database, France 1967-2007. Rochefort), Austin *et al.* 2008 (Waterbirds in the UK 2006/07, The Wetland Bird Survey), en Nilsson 2008 (Changes of numbers and distribution of wintering waterfowl in Sweden during forty years 1967-2006. *Ornis Svecica* 18: 3-4).

Erik van Winden

Het watervogelmeetnet, waar de midwintertelling deel van uitmaakt, wordt uitgevoerd onder de paraplu van het Netwerk Ecologische Monitoring en is een samenwerkingsverband van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit-Gegevensautoriteit Natuur, Ministerie van Verkeer en Waterstaat-Waterdienst, Vogelbescherming Nederland, het Centraal Bureau voor de Statistiek en SOVON.